

Ivan Landa, Jan Mervart a kol.: *Imaginace a forma*

Studie Josefu Zumrovi

Praha, Filosofia 2018. 415 s.

Recenzovaná kolektivní monografie vznikla při příležitosti devadesátých narozenin filosofa Josefa Zumra. Proto jsou v rámci jednotlivých příspěvků propojena témata vztahující se ke klíčovým otázkám Zumrova filosofického myšlení. Ty se týkají vztahů estetiky, umění a filosofie, otázek „sporů o smysl českých dějin“ nebo vývoje československého reformního marxismu v druhé polovině 20. století. Náměty jednotlivých příspěvků tak jsou vzájemně úzce provázány, mezi jednotlivými autory se však projevují i odlišné perspektivy. V mnoha příspěvcích lze vidět pokus o prolomení některých historických schémat, týkajících se například československé kulturní politiky nebo interpretace některých filosofických prací.

V úvodní studii vřazují historik Jan Mervart a filosof Ivan Landa Zumrovo dílo do kontextu tzv. české emancipační filosofie (přičemž však odmítají tuto tradici vymezovat etnickým, jazykovým, nebo teritoriálním přístupem). Emancipační myšlení, kterému má jít o osvobození lidské potenciality, má podle nich kořeny již v husitských reformních tradicích s jejich návazností na platónský realismus. Pokračování této tradice, s jejím důrazem na hlubokou sociální reformu, spatřují pak i v působení Jednoty bratrské, v Palackého filosoficko-historických konceptech a idejích „božnosti“, stejně jako v Masarykově filosofii českých dějin a humanistickém marxismu. Zároveň je pro ně Zumrova filosofie spojena s hlubokým zájmem o literaturu a umění, kupříkladu o dílo Bohumila Hrabala, Ladislava Klímy nebo Karla Hynka Máchy. Námětům naznačeným v úvodní studii je pak v monografii věnována řada rozmanitých příspěvků.

Nejvýraznější část monografie se věnuje právě české filosofii dějin a jejím sporným otázkám. Jan Zouhar se zamýšlí nad vztahem filosofa Jana Patočky k Masarykovu filosofickému dílu. Ačkoliv oba autoři, jak uvádějí, tematizují otázku duchovní krize moderní doby, jejich perspektivy vyznívají odlišně. Masaryk krizi vnímá především prizmatem rozpadu společně sdíleného obrazu světa, který je nahrazován subjektivistickým titanismem. U Patočky naopak krize moderního lidství vychází ze zakrývání „přirozeného světa“ jeho vědeckým obrazem. Autor zmiňuje Patočkovy výhrady vůči Masarykově dějinné koncepci především v souvislosti s jeho prezentistickým chápáním historie a metafyzikou zatíženým chápáním historického vývoje. Zouhar přitom sleduje i proměny Patočkových postojů k Masarykovu dílu až do období silné deziluze sedmdesátých let minulého století, kdy vznikaly jeho vlastní práce o filosofii českých dějin. Tady by se však ještě nabízela otázka, do jaké

míry je Patočkova filosofie dějin antitezí Masarykových vizí s jejími koncepty „malého“ a „velkého“ češství.

Příspěvek Xaviera Galmiche se soustředí na rozporuplnou osobnost levicového intelektuála a komunistického politika Zdeňka Nejedlého, který je spojen s onou koncepcí českých dějin, jež dominovala v československé kultuře na počátku padesátých let. V Nejedlého chápání historie přelomu 19. a 20. století a v kritice herbartismu vidí Galmiche spíše odraz dobové vitalistické filosofie i romanticky chápaných dějin, spojený s touhou po prolomení stávajícího společenského uspořádání. Domnívá se, že v Nejedlého přístupu k otázkám filosofie dějin můžeme spatřovat i velkou střízlivost a schopnost samostatného myšlení, s nímž se například stavěl ke sporu o smysl českých dějin mezi Masarykem a Gollovými žáky. Poněkud otevřenou zůstává otázka, do jaké míry je vykonstruován protipól mezi „mladým“ a „starým“ Nejedlým-ideologem a do jaké míry tento poválečný ministr kultury transformoval své názorové postoje v kontextu probíhajících politicko-společenských změn.

Texty Tomáše Hermanna a Ivany Landy se vztahují k osobnosti Zumrova přítele a spolupracovníka, filosofa Karla Kosíka. Hermann si klade otázku po vývoji a kontinuitě Kosíkova myšlení, přičemž zároveň sleduje i jeho životní příběh: od smrtelného ohrožení v mladém věku za protinacistického odboje přes jeho stalinistickou fázi až po zaujetí reformních pozic. Autor se snaží o novou interpretaci Kosíkovy České radikální demokracie (1958). Tuto monografii, pojednávající o politickém osudu a myšlení radikálních revolucionářů roku 1848 (K. Sabiny, J. V. Friče, E. Arnolda), chápe (v duchu tezí Alexeje Kusáka) jako latentní opozici vůči Nejedlého programu (s jeho důrazem na lidovost jako konstitutivní prvek české filosofie i nacionální a konzervativní komponenty jeho uvažování). Ve známější *Dialektice konkrétního* pak podle Hermanna zůstává pro Kosíkovy politické postoje určujícím kritériem stále ještě hledisko „revoluční praxe“, v jiných rovinách se však již přibližuje fenomenologickému i heideggeriánskému myšlení.

V rámci monografie však můžeme narazit i na jiné interpretace. Jan Mervart ve svém příspěvku o Josefu Zumrovi polemizuje právě s dichotomií mezi Nejedlého tradicionalismem a radikálně-socialistickou Kosíkovou pozicí, která měla reprezentovat revoltu jeho generace, narozené ve dvacátých letech minulého století. Podle Mervarta totiž Karel Kosík, stejně jako jeho souputníci Josef Zmr a Robert Kalivoda, hledají v českých dějinách rovněž pokrokovou linii myšlení s jejím historickým rodokmenem. Právě tato polemika patří k nejpodnětější částem monografie, které se vyznačují širokým přesahem do aktuálního historického bádání.

Ivan Landa také polemizuje s těmi výklady Kosíkovy *Dialektiky konkrétního*, které ji staví do přílišné blízkosti Heideggerova myšlení. Ta by mohla zdánlivě vyplývat například z Kosíkova používání některých pojmů z této práce, převzatých z fenomenologické, nebo existencialistické filosofie. Kosík však podle Landy zachovává věrnost materialistické koncepci dějin, když například vznik časovosti

chápe jako produkt procesu práce, tedy přetváření materiální přírody jako základní ontologické kategorie, jež je určující pro vývoj dějin. Vůči Heideggerovu chápání materiální praxe jako „obstarávání“ naopak zůstává podle Landy Kosík kritický. Teprve po Patočkově kritice *Dialektiky konkrétního* se filosof odvrátil od některých svých postulátů a zaměřil se více na kritiku odlišťující civilizace, která se projevila v jeho pozdním díle. V tomto směru Landa načrtl otázky, které směřují k hlubšímu rozpracování a mohly vést například k otázce vztahu reformního marxismu k vědeckotechnické revoluci.

Některé z příspěvků se týkají také témat avantgardy a moderního umění. Pozoruhodné otázky řeší Roman Kanda v textu pojednávajícím o vztahu Vítězslava Nezvala k avantgardnímu umění i o otázce jeho integrity, kterými se doposud nejpodrobněji zabýval historik Milan Drápala. Autor si všímá rozporů v Nezvalově díle, v němž se mísily tendenční prvky s věrností tradici moderního básnictví. Na druhou stranu Kanda své chápání Nezvalova politického postavení ve skupině Václava Kopeckého, stejně jako útoky *Tvorby a jiných časopisů příliš izoluje od kontextu vnitrostranického mocenského boje, který měl zřejmě větší vliv na vytváření Nezvalových postojů než otázky čistě estetické*. Nezvalovo jméno bylo navíc silně spojeno s policejním vyšetřováním parodie na jeho tvorbu, která vyšla pod názvem *Socialistická láska. Samotné rozpory mezi Teigem a Nezvalem* kořenily již v meziválečné republice a tehdejší diskuse o surrealismu rozkrývají leckteré problémy, které autor řeší pouze v kontextu dění padesátých let. V kolektivní monografii je kromě Nezvala věnována pozornost také jiným teoretikům surrealismu, například Vratislavu Effenbergerovi, nebo vztahům mezi surrealismem a strukturalismem, nebo rehabilitaci strukturalismu v díle Josefa Zumra, jíž je věnován příspěvek Petra Kužela.

Pozornost jistě zasluží také pojednání Miloslava Caňka o díle filosofa a historika Roberta Kalivody. Autor se mimo jiné zabývá otázkou, do jaké míry se do Kalivodovy husitologické práce promítala jeho snaha o reformu socialismu v šedesátých letech. Caňko podrobně sleduje i ideový vývoj Roberta Kalivody, který se během svého života vyvaroval stalinistické periody, zůstal však věrným marxistickému myšlení. Zatímco ve své *Husitské ideologii* (1961) položil Kalivoda důraz na radikální husitské proudy a lipanskou bitvu chápal jako porážku husitské revoluce, v pozdějších, posrpnových textech se více přikláněl ke koncepci dlouhého období husitství, zahrnujícího i poděbradskou a jagellonskou epochu.

V poslední studii se Jan Mervart věnuje různým aspektům Zumrový filosofie. Všímá si přitom paradoxů a kontrastnosti jeho myšlení, v němž lze vidět zaujetí natolik odlišnými osobnostmi, jakými byly například Ladislav Klíma, T. G. Masaryk, Karel Teige, J. H. Herbart, nebo J. A. Komenský. V závěru práce je otištěn Kandův a Mervartův rozhovor s Josefem Zumrem, který zachycuje nejen filosofickou výpověď výrazné individuality, ale i výjimečné svědectví příslušníka pozoruhodné generace, spojené na jedné straně s reformními snahami „pražského jara“,

na straně druhé však poznamenané také silným historismem předcházejících dekád. Monografie, v níž jsou kromě českých zastoupeni také francouzští a polští autoři, tak znovu otevírá a prohlubuje témata spojená s reformním marxismem i proměnami sporu o české kulturní a filosofické tradice. V mnoha příspěvcích jsou rozpracována témata, která by si zasloužila další výzkum.

Vojtěch Čurda